

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПРАКТИКА ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВАЛЮТНИХ ТА ПРОЦЕНТНИХ СВОПВ В УКРАЇНІ

Економічна криза в Україні, яка почалася в 2014 році стала поштовхом до швидкого знецінення національної валюти України. Внаслідок девальвації української гривні інфляція в країні досягла 43,3 % у 2015 р., що в свою чергу сприяло збільшенню заборгованості (в іноземній валюті) приватних підприємств. Через ці події кількість непрацюючих кредитів в банківській системі істотно зросла, що призвело до збитковості. З метою стабілізації української гривні та збільшення контролю центрального банку над міжбанківським валютним ринком, було розроблено «Стратегію монетарної політики на 2016–2020 рр.», затверджену Постановою Правління НБУ №541 «Про основні засади грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки» від 18.08.2015. НБУ ввів ряд адміністративних обмежень та застосував нові інструменти стабілізації обмінного курсу української гривні, одним з яких стали валютні інтервенції.

В «Основних засадах грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки», які передбачали перехід на режим плаваючого обмінного курсу, було зазначено, що у разі потреби НБУ здійснюватиме інтервенції на валютному ринку з метою поповнення міжнародних резервів або для запобігання надмірним коливанням валютного курсу. Таким чином, цей механізм став дієвим інструментом НБУ, що безпосередньо впливає на ліквідність міжбанківського валютного ринку та динаміку вартості національної грошової одиниці.

3 7 лютого 2019 року Національний банк України оголосив про наміри проводити валютні інтервенції на умовах «своп», тобто з зобов'язанням зворотного продажу валют. До нововведень операції «своп» використовувалися лише з метою регулювання ліквідності банківської системи — такі операції проводилися тільки шляхом купівлі Нацбанком валюти у банків.

Валютні інтервенції на умовах «своп» проводяться у форматах:

- гривня/іноземна валюта;
- іноземна валюта/іноземна валюта.

Основними формами проведення валютних інтервенцій на умовах «своп» є:

- для формату «гривня/іноземна валюта» – проводяться у формі валютного аукціону, за єдиним курсом або за найкращим курсом.
- водночас для формату «іноземна валюта/іноземна валюта» – можуть проводитися лише у формі за єдиним курсом.

Валютні інтервенції на умовах «своп» покликані виконувати наступні завдання:

- сприяти згладжуванню коливань на валютному ринку, які можуть бути наслідком тимчасових диспропорцій у структурі валютної ліквідності банків;
- допомогти ефективно впливати на загальний попит та пропозицію грошей в Україні і, відповідно, сприяти виконанню головного завдання Нацбанку – забезпечувати цінову стабільність.

НБУ за потреби використовуватиме цей інструмент для згладжування як актуальних, так і потенційних коливань на валютному ринку. Крім того, валютні інтервенції на умовах «своп» допоможуть забезпечити цінову стабільність, зокрема, шляхом досягнення середньострокової цілі зі зниження інфляції до 5 % +/- 1 в. п. у середньостроковій перспективі. Валютні інтервенції на умовах «своп» можуть здійснюватися як з доларом США, так і з іншими валютами, в яких формуються міжнародні резерви. Утім, з огляду на стан валютного ринку та структуру валютної ліквідності в банківській системі найбільш затребуваними можуть бути інтервенції з використанням долару США та євро.

Національний банк також затвердив єдиний принцип ціноутворення за такими операціями. Передбачається, що показник, який відображає різницю між процентними ставками під час купівлі валюти Національним банком у банків на умовах «своп», не може бути меншим за різницю облікової ставки +2 в. п. і ставки Libor -1 в. п. Натомість під час продажу валюти Національним банком цей показник не може бути більшим за різницю облікової ставки -2 в. п. і ставки Libor +1 в. п. Для цих розрахунків береться ставка Libor за відповідною іноземною валютою, встановлена того робочого дня, що передує дню укладання угоди. Якщо угода «своп» укладається на строк до 7 днів включно, то для розрахунку беруться ставки Libor на 7 днів. Якщо угода «своп» укладається на більший строк, то для розрахунку беруться ставки Libor на 1 місяць. У сучасних макроекономічних українських реаліях валютні інтервенції на умовах «своп» є відносно новим важливим інструментом НБУ, що безпосередньо впливає на ліквідність міжбанківського валютного ринку та динаміку вартості національної грошової одиниці.

Національний банк України сприяє розвитку фінансових ринків для поглиблення механізму монетарної трансмісії та здійснює підтримку процесів економічного розвитку через розвиток ринку похідних фінансових інструментів (деривативів). Постановою від 28.05.2020 № 67 було затверджено Положення про проведення Національним банком України на міжбанківському ринку операцій своп процентної ставки.

Своп процентної ставки (IRS) – це новий інструмент, який дає можливість банкам хеджувати, тобто зменшувати, їхні процентні ризики. Своп процентної ставки дозволяє банкам застрахуватися від змін вартості ресурсів шляхом фіксації ставки за кредитами на тривалий період на одному рівні. Таким чином, це сприятиме розгортанню довгострокового кредитування у гривні. На сьогоднішній день в Україні склалась така ситуація, що довгострокові кредити є важко доступними з огляду на кредитні ризики та занадто дорогими з огляду на вартість ресурсів. Банки як правило залучають депозити на короткі строки до одного року порівняно з необхідними довгостроковими кредитами на 3, 5 і навіть 10 років.

Тому у банків завжди є ризик зміни вартості залучених ресурсів. Ставки за депозитами постійно змінюється, проте кредити видаються на більш тривалий період з фіксованою ставкою. Операції своп дають можливість уникнути цих ризиків.

Для цього Національний банк розширив периметр завдань, визначених Положенням про основи процентної політики Національного банку. Відтепер завдання процентної політики буде полягати не лише в утриманні на певному рівні короткострокових ставок міжбанківського ринку (що є першою ланкою процентного каналу монетарного трансмісійного механізму), а й посилення дієвості тих ланок трансмісійного механізму, які забезпечують вплив короткострокових ставок на вартість довгострокових фінансових інструментів.

Мета здійснення операцій IRS НБУ з банками:

— посилення монетарної трансмісії через забезпечення більш тісного зв'язку між ставками за коротко- та довгостроковими фінансовими інструментами;

— сприяння довгостроковому кредитуванню через зниження процентного ризику.

Основним завданням, яке намагається вирішити НБУ при здійсненні операцій своп процентної ставки з банками є запуск ринку IRS. Під запуском ринку мається на увазі ситуація, коли залишок угод IRS між банками (без угод з НБУ) $\geq 5\%$ від портфелю кредитів банків в гривні, наданих юридичним та фізичним особам.

Запровадження нового інструменту спрямоване на отримання позитивного ефекту одразу в декількох напрямках. По-перше, використання процентного свопу з банками посилить дієвість монетарної політики Національного банку. Важливою складовою механізму ціноутворення за цим інструментом є рівень короткострокових ставок міжбанківського ринку, які корелюють з обліковою ставкою Національного банку. Тож банки, які укладатимуть процентні свопи, матимуть додатковий стимул корегувати власні процентні політики відповідно до динаміки облікової ставки. По-друге, поштовх для запуску ринку процентних свопів, яким може стати участь Національного банку у таких операціях, дасть змогу банкам знижувати власні процентні ризики.

Нацбанк проводить операції своп процентної ставки з банками шляхом оголошення аукціонів за допомогою власного програмно-технологічного забезпечення або з використанням електронних торговельних систем. Також визначає періодичність, строк, мінімальний/максимальний рівень граничної ставки, обсяги проведення операцій своп процентної ставки та додаткові умови щодо проведення операцій своп процентної ставки після розгляду зазначеного питання Комітетом з монетарної політики, Правління Нацбанку. Для проведення операцій своп процентної ставки від банку вимагається укладення із Нацбанком Генерального договору про проведення таких операцій, а також сформований банком гарантійний фонд, який має забезпечувати всі операції своп процентної ставки, включаючи всі надані заявки.

Національний банк надав можливість перевірити комерційним банкам операції своп. Починаючи з липня 2012 року він провів декілька аукціонів строком від двох до трьох років, де загальний обсяг операцій склав близько 8,5 мільярдів гривень. Проте, ще після завершення перших аукціонів дієвість нового інструменту пожвавлення довгострокового кредитування піддалася критиці. Деякі науковці вважають, що зважаючи на реалії, банки з більшою ймовірністю спрямують отримані кошти в державні облігації, ніж у кредити, а шляхи пожвавлення кредитування реального сектору Національному банку варто шукати не в деривативах, а у пом'якшенні власних вимог до оцінки банками розміру кредитного ризику за активними операціями – зокрема, через зниження коефіцієнтів ймовірності дефолту боржника.

Тим не менш, використання деривативів з метою хеджування ризиків залишається раціональним рішенням і виправдовує існування таких інструментів. За останні роки регулятором було введено нові для України підвиди похідних фінансових інструментів, а саме валютні та процентні свопи. Таким чином, НБУ очікує, що валютні інтервенції на умовах «своп» сприятимуть згладжуванню коливань на валютному ринку, та допоможуть забезпечити цінову стабільність, а запровадження процентного свопу сприятиме розгортанню кредитних програм для розвитку бізнесу населення, а також сприятиме збалансування процентних ставок в економіці.